

Astrid Lindgren: Pippi ... e moito máis

REVISTA GALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 78-81

Miguel Vázquez Freire

Nova Escola Galega

arno@mun-do-r.com

SUECA E UNIVERSAL

Astrid Lindgren é un dos casos paradigmáticos dunha autora extraordinariamente fiel á lingua, ás paisaxes, aos costumes e ás tradicións do seu país, Suecia, e que xusto a través desa fidelidade acadou recoñecemento internacional. Unha autora reverenciada no seu país como unha gloria nacional que asemade chegou a ser unha das figuras indiscutibles da literatura para a infancia universal. De ampla obra, sempre dirixida ao lectorado infantil e xuvenil, o éxito internacional da serie de televisión protagonizada polo seu personaxe Pippi Langstrump, producida en 1969, contribuíu de forma definitiva á súa popularidade para alén das fronteiras suecas. En España, onde a serie comezou a emitirse en 1974 provocando unha importante polémica, os libros de Astrid Lindgren foron traducidos desde unha data tan pronta como 1949 (Lindgren publicou o seu primeiro libro en 1944), case sempre nas editoriais Doncel (xa desaparecida) e Juventud. En Galicia, tivemos que agardar ata 2003 para lela na nosa lingua e na actualidade contamos con versións galegas de cinco das súas obras, que serán as que aquí se comenten fóra de algunha breve alusión a algunha outra.

Como acontece con outros autores, a dedicación de Astrid Lindgren á escrita para a infancia xurdiu da súa condición de nai. Ela mesma contou como a invención do seu conto máis célebre naceu cando a súa filla estaba doente na cama, e que foi a filla quen lle deu o nome da protagonista. *Mamá, cóntame un conto de Pippi Langstrump*, seica foi o que lle pediu a filla. Corría o ano 1944, en plena Segunda Guerra Mundial, e Lindgren, logo de poñer por escrito os contos, comezou o percorrido polas editoriais, que inicialmente os rexeitaron. Foi unha

pequena editora, Rabén & Sjögren, que daquela estaba en apuros, a que aceptou publicala. Apareceu en 1945 e o seu éxito inmediato acabou cos problemas económicos da editorial e de paso marcou a definitiva dedicación profesional de Astrid Lindgren, quen non só foi fiel á mesma editora durante toda a súa longa vida senón que entrou na súa nómina como asesora literaria.

CONTEXTO PERSOAL E SOCIAL

Durante moito tempo a escritora, que aseguraba ter vivido unha infancia feliz na granxa dos seus pais nunha pequena vila, eludía dar detalles sobre os anos do seu paso da adolescencia á madurez. Ese período da súa vida é o tema dunha fermosa película, *Coñecendo a Astrid* (*Unga Astrid*, 2018) da directora Pernille Fischer Christensen, cunha debutante Alba August (filla do director dinamarqués Bille August) que fai unha soberbia creación no papel da moza Astrid. Por ela coñecemos que aos dezaseis anos tivo un romance cun home casado, director dun pequeno xornal local, de quen quedou embarazada. Daquela en Suecia as relacións extramatrimoniais estaban legalmente prohibidas e castigadas con pena de cárcere, e Astrid Ericsson (o seu nome de solteira) viuse obrigada a deixar o seu idílico lugar natal pola cidade de Estocolmo, desde onde se trasladou a Copenhague para ter clandestinamente o seu fillo. Era ben razoable o seu pudor e o seu silencio.

Fixo estudos de secretariado e traballando nunha empresa coñeceu ao seu home, do que tomou o apelido Lindgren. Viñeron anos dedicada en exclusiva á súa familia ata que o éxito de *Pippi* lle permitiu dedicarse por enteiro á literatura. Pénsese que a esas alturas xa deixara atrás os seus 35 anos, unha idade seroad para un escritor novel.

Aínda que non se pode dicir que nos seus textos para a infancia aparezan explícitos temas sociais ou políticos, a escritora non eludiu participar ocasionalmente no debate público a través das súas contribucións na prensa. Así, amosouse favorable ás políticas socialdemócratas que consolidaron, despois da guerra, un dos modelos de Estado de Benestar máis exitoso. Mais en 1976, cando, segundo ela aduciu, o moi progresivo sistema impositivo sueco a obrigou a pagar máis do que ingresara, publicou na prensa un conto, *Pomperiposa en Monismania*, no que ridiculizaba ese sistema. Hai quen di que a repercusión do seu conto tivo moito que ver coa perda posterior da longa hexemonía do partido socialdemócrata sueco.

Despois do seu falecemento, en 2002, a súa familia atopou un curioso manuscrito escrito durante a Segunda Guerra Mundial, na que Suecia permaneceu neutral, onde comenta as novas da terrible matanza que se estaba a producir e amosa o seu rexeite da loucura totalitaria nazi, mais tamén da invasión soviética de Finlandia. En portugués brasileiro pódese ler este singularísimo libro: *O mundo que enloqueceu. Os Diários da Guerra* (Mardras, São Paulo, 2018).

PIPPI

Pippi é, sen demérito da súa restante obra, a gran creación de Astrid Lindgren. Con corenta anos de distancia, Bettina Hürliemann e Ana Garralón, dúas autoras que teñen escrito sobre a historia da literatura infantil, coinciden en ver nas súas aventuras un explícito reto aos modelos pedagóxicos autoritarios vixentes no momento en que os contos de Pippi viron lume. Mais abonda lembrar o rebumbio que se produciu nos anos setenta en España coa emisión da serie de televisión, para constatar que o reto de Pippi seguiu mantendo moitos dos seus valores

transgresores pasados os anos e eu atreveríame a dicir que a súa figura segue sendo dificilmente asimilable polos modelos educativos dominantes.

Pippi é unha nena que vive soa e non bota de menos a presenza dos adultos senón que, ben ao contrario, pensa que así é moito mellor porque non hai ninguén que a mande ir á cama cando máis se está divertindo. Cando a policía vén para obrigala a ir á escola, pregunta: "Por que hai que ir á escola?". "Para aprender moitas cousas, por suposto", responden os policías. "Que cousas?". "Unha chea de cousas útiles, a táboa de multiplicar, por exemplo". "Eu amañeime ben sen a táboa de multiplicar durante nove anos ... E seguirá así de aquí en diante", replica a nena, que en efecto ten nove anos e non só non sabe multiplicar senón que apenas sabe ler e escribir. A mestría dos diálogos é, por certo, unha das principais virtudes destes contos. As réplicas de Pippi, cheas de humor e *non sense*, a súa verbosidade irrefreable, as fabulacións fantasiosas coas que explica calquera cousa, son riscos que definen ao personaxe tanto como as súas accións.

Desde logo, non é Pippi un modelo de nena segundo os parámetros dominantes da boa educación. O referente modélico aparece representado polos dous nenos veciños dela, Tommy e Annika, e na dialéctica entre a forza transgresora de Pippi e as figuras convencionais dos seus amigos reside un dos grandes acertos da autora. Dese xeito, a extravagancia inverosímil da nena protagonista, que á súa condición de insólita "case" orfa (a súa nai morreu e o seu pai é un mariño perdido nalgunha illa dos mares do sur) suma unha forza física extraordinaria, resulta atenuada pola presenza dos outros nenos. A irresistible atracción destes pola imparabile actividade e inventiva de Pippi,

xunto á cal é imposible aburrirse, é a mesma que sentirán todos os nenos e nenas lectores.

TRANSGRESIÓN SEN REBELDÍA

Mais cabe dicir que a transgresión de Pippi non a converte nunha nena rebelde. Nese senso, é ben significativo o episodio da escola. Sen dúbida Pippi pon a aula patas arriba e desesepora á mestra mais, cando esta lle reprocha o seu mal comportamento, esta é a súa reacción:

- *Comporteime mal -dixo Pippi, abraída-. Ah, pois non o sabía. -E púxose triste.*

Por iso, no segundo volume de contos (*Pippi Mediaslongas nos Mares do Sur*), a señora Settergen, nai de Tommy e Annika, que máis dunha vez se desespera coa incontinencia verbal de Pippi, non porá reparos para que os seus fillos a acompañen aos mares do sur, malia todas as advertencias das veciñas, porque "(t)al vez Pippi Mediaslongas non se comporta sempre dun xeito moi refinado pero ten un bo corazón". E, cando o pai de Pippi, no último libro da serie, acepta que quede a vivir en Vilapenela porque así podería levar unha vida máis ordenada, isto asenta a rapaza: "O mellor

para os nenos é ter certa orde. *Aínda máis se son eles mesmos os que poñen orde*". Pippi, poderíamos concluír, non é unha rebelde, tan só unha adiantada defensora da autonomía da infancia.

Como ben di Teresa Mañá no monográfico que CLLJ dedicou a Astrid Lindgren, que Pippi sexa nena é especialmente relevante. Na historia da literatura infantil xa había nenos que rompían cos códigos de conduta convencionais como Tom Sawyer, por non falar de Peter Pan, pero as nenas (pensemos en Alicia ou en Dorothy, que dicir de Wendy!) seguían suxeitas ao modelo de nenas "boas". Pippi non é "mala", ao contrario, a súa xenerosidade e bondade fican ben manifestas. Pero é igualmente notorio que a súa conduta rompe cos roles femininos que as nenas literarias precedentes aínda respectaban. Desde a perspectiva actual, sorprende que a autora en cambio deseñe as figuras dos dous irmáns, Tommy e Annika, segundo o estereotipo sexista máis nidio: Tommy acepta os retos máis destemidos que propón Pippi, mentres que Annika está sempre ao límite do pranto e disposta a renunciar ata que a vontade decidida de Pippi aca-

ba arrastrándoa. Mais facer diso un reproche non só é un anacronismo, senón non decatarse de que nesa aparente eiva reside unha das súas forzas: Tommy e Annika representan a escisión de roles daquela dominante (e acaso hoxe pode darse por superada?) que xustamente a figura de Pippi reta; así como Annika acaba asumindo o reto de Pippi, así moitas nenas lectoras comprenderán que tamén elas poderán facelo.

ENTRE O FANTÁSTICO E O REALISTA

O primeiro libro de Astrid Lindgren traducido ao galego, no 2003, foi *Os irmáns Corazón de León* (orixinalmente publicada en 1973). No xa citado monográfico de CLLJ, unha das tradutoras asina un interesante artigo (Liliana Valado: "*Lindgren revisitada: la recepción en Galicia*") no que, para alén desta obra específica, desenvolve unha reflexión sobre a tradución no eido específico da literatura infantil que merecería un comentario por extenso que aquí, por razóns de espazo, obviarei. Direi tan só que, na miña opinión, acerta cando explica a frouxa recepción do libro entre o lectorado galego pola tendencia do profesorado a conceder prioridade ás obras de autoría autóctona sobre as traducións, mais en cambio discrepo de que esa decisión atope a súa explicación nin nunha "evolución dos xéneros literarios suecos e galegos" desaparella, nin porque o idioma se considere "un obxecto e non unha forma capaz de acoller todo tipo de obras", hipóteses que non explican por que este fenómeno non é exclusivamente galego (obsérvase tamén no resto de España, en Portugal, mesmo en Francia, ata onde eu sei). Paréceme que a explicación é ben máis sinxela, tendo máis que ver con estratexias de comercialización (presenza dos autores como promotores das obras nos espazos escolares) e coa procura de creacións ambientadas en espazos próximos

e recoñecibles. En todo caso, comparto con Liliانا Valado o laio polo feito de que un relato tan extraordinario como *Os irmáns Corazón de León* non tivese en Galicia a acollida que merece.

Trátase dun texto moi singular, en primeiro lugar, pola elección do tema, a morte, pouco frecuentado pola literatura para a infancia. Tamén pola forma elixida para afrontalo, unha modalidade moi orixinal da fantasía heroica na que resoan os ecos das sagas nórdicas, mesmo explicitamente: estamos “*nos tempos das fogueiras e das sagas*”, díxolle lonatán ao seu irmán Karlos, cando este chega ao Val das Cerdeiras en Nanguillala, a terra onde se reencontran os dous despois de morrer. Nese espazo de ultratumba “*(t)odo me resultaba raro. Estaba nun mundo raro, feito de prata e sombras. Fermoso si que era e raro e morriñento. Pero tamén era sinistro*”, dinos o pequeno Karlos, que é a voz narradora. Con todo, ese “sinistro” non nos sitúa no xénero de terror, como ocorre nos relatos anglosaxóns, senón nunha variante da aventura onde se opoñen nun enfrontamento maniqueo as forzas do mal, o maléfico Ténguul de Karmallaka, e as do ben, representadas polos dous irmáns e os seus aliados.

Aínda que *Os irmáns Corazón de León* é claramente un relato fantástico, Lindgren manexa con cautela os materiais imaxinarios sen perder nunca de vista certa versomilitude realista, algo que tamén se ten dito das sagas. Xa ao realismo máis estrito pertence *Os nenos de Bullerbyn*, a descrición da vida diaria de Lisa, unha nena de sete anos que nos conta en primeira persoa os pequenos feitos que ocorren na aldeña rural onde vive cos seus dous irmáns. De novo a elección dunha protagonista feminina serve á autora para, desde a primeira páxina, poñer en cuestión o reparto de roles sexistas. Con todo, eu prefiro os libros

protagonizados por Emil, un rapaz traste que na versión castelán se empeñaron en chamar Miguel (se cadra por influencia da versión alemá: *Michel aus Lönneberga*). A autora contou que para crealo se inspirou nas historias que o seu pai lles contaba, a ela e aos seus irmáns, sobre a súa propia infancia e de feito as aventuras de Emil están ambientadas nunha granxa (“*a granxa Katthult, en Lönneberga, unha viliña de Smaland*”) situada, non na Suecia contemporánea do momento en que escribe (1963), senón na de comezos de século. Hai unha segunda razón para eu preferir os libros de Emil: as magníficas ilustracións de Björn Berg, un artista moi superior a Ingrid Van Nyman, a ilustradora dos contos de Pippi e *Os nenos de Bullerbyn*. A versión galega d’*Os irmáns Corazón de León* conta en cambio coas estilizadas imaxes creadas pola ilustradora galega María Lires, que recrean con acerto a atmosfera épica e atemporal do relato.

ASTRID LINGREN NA PANTALLA

Moitas das obras de Astrid Lindgren foron levadas tanto á pequena como á gran pantalla. Xa sinalei o gran éxito da serie de televisión inspirada no personaxe de Pippi. En España tamén se emitiu a partir de 1977 a serie *Miguel el travieso (Emil i Lönneberga, no orixinal sueco)* que non acadou a repercusión da anterior, mais da que eu me declaro entregado fan. Desta existe tamén unha versión filmica pero, como ocorre coa maioría das películas, ou non foi proxectada nos cines españois ou apenas acadou algún eco. Nun artigo, no citado monográfico de CLIJ, sobre as versións filmicas e televisivas dos relatos de Astrid Lindgren, Ernesto Pérez Morán salienta que tiveron unha “notable repercusión” en Suecia pero escasa fóra. Asegura ter identificado ata corenta versións en cine e televisión, con especial participación do director Olle

Hellbom, que asina nada menos que vinte e catro. E salienta que Lasse Hallström, que posteriormente terá unha exitosa traxectoria que o levará ata Hollywood (*The Cider House Rules*, 1999, exhibida en España co título *Las normas de la casa de la sidra*, é o seu filme máis coñecido), dirixiu as versións d’*Os nenos de Bullerbyn* e a súa continuación. Curiosamente nada di de *Ronja rövardotter*, filme dirixido por Tage Danielson que foi premiado co Oso de Prata do Festival de Cine de Berlín de 1985. Esta mesma obra, aparecida en libro un ano antes, ten unha recente versión televisiva en debuxos animados, producida en 2014 polos estudos xaponeses de animación Studio Ghibli, cunha estética que evoca inevitablemente as series de Heidi e Marco. Hai versión castelá en DVD co título *Ronja la hija del bandolero*.■

- *Os irmáns Corazón de León*. Trad. de Liliانا Valado Fernández e Märta Dahlgren. Ilustr. de María Lires. Edicións Xerais de Galicia, 2003.

- *Os nenos de Bullerbyn*. Trad. de Moisés Rodríguez Barcia. Il. de Ingrid Van Nyman. Ed. Sushi Books, 2014.

- *Pippi Mediaslongas*. Trad. de David A. Álvarez. Il. de Ingrid Van Nyman. Kalandraka, 2017 (2ª de. 2018).

- *Pippi Mediaslongas nos mares do sur*. Trad. de David A. Álvarez. Il. de Ingrid Van Nyman. Kalandraka, 2018.

- *Pippi Mediaslongas embarca*. Trad. de David A. Álvarez. Il. de Ingrid Van Nyman. Kalandraka, 2019.

- *O mundo que enlouqueceu. Os Diários da Guerra*. Madras, 2018.

- *Miguel el travieso*. Trad. ao castelán de Marina Escanilla. Il. de Björn Berg (non acreditado no libro). Editorial Juventud, 1978.

- Bettina Hürlimann: *Tres siglos de literatura infantil europea*. Editorial Juventud, 1968 (ed. orixinal alemá de 1959).

- Ana Garralón: *Historia portátil de la literatura infantil*. Anaya, 2001.

- Varios: CLIJ n.º 2019. Monográfico dedicado a Astrid Lindgren. Novembro 2007.